

TRT**akademi**

ISSN 2149-9446 | Cilt 01 | Sayı 01 | Ocak 2016 | Eđence Endüstrisi Sayısı

ALEV ALATLI

“Eđence; keyif, akıl ya da mantıkla açıklanmaz.”

RÖPORTAJ

HOLLYWOOD, SİNEMA VE İDİOGRAPHLAR

TRTakademi: *Kierkegaard “Yaşadığımız bütün kötülüklerin kaynağı can sıkıntısıdır.” diyor ve Tanrı’dan başlayarak felsefesini bu temel üzerine inşa ediyor. Mevlana da “Bu dünyaya gürültü çıkarmaya geldik.” diyor. İslam “Bu dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden ibarettir.” diye bir izahta bulunuyor. Bu bağlamda eğlence kavramını insanın ontolojik ihtiyaçları çerçevesinde değerlendirebilir miyiz?*

Alev Alatl: Sondan başlayalım, evet, eğlence, insanın ontolojik ihtiyaçları arasındadır. Psikolojide insanoğlunun haz veren uğraşlardan keyif alma hâli olarak tanımlanır. Öte yandan, keyif, akıl ya da mantıkla açıklanmaz. Belirli bir davaya hizmet etmez, problem çözmez. Verili bir duruma kitlenmiş, yani ciddi bir meseleyle meşgul olan zihni, nispeten kısa bir süre için rahatlatan oyalanma sürecidir. Bu bağlamda, eğlencenin oyun ve dinlence ile bir arada düşünülmesi âdettir. Kierkegaard’ın bahsettiği “can sıkıntısı”nın eğlence eksikliğinden çok, uğraş eksikliği olduğunu düşünürüm. İşi gücü olan insanların kötülük üretmeye vakit bulamayacakları beklenir, beklenmesine de, işi gücü kötülük üretmek olan insanların varlığı da bir vakıdır! Mevlana’ya gelince, dünya hayatının bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğu düşüncesine zinhar katılmam! Tersine, bu dünyada yaşamak ve yaşatmak, insanoğluna ağır sorumluluklar yükleyen, fevkalade ciddi işlerdir. Eğlence, olsa olsa bu ciddi işlerin üstesinden gelmemize yardımcı, dinlenme süreci olur derim.

TRTakademi: *Eğlence kavramına modernizm öncesi ve sonrası yüklenen anlamın arka planı ve günümüz kapitalist eğlence endüstrisi arasında ne gibi farklar bulunuyor?*

Alev Alatl: Bir örnekle başlarsam, meramımı daha kolay anlatabilirim belki. “Sit-com” dedikleri durum komedilerini düşünün. Amerika çıkışlı bu TV formatlarında, neye, ne zaman gülmeniz gerektiği bile kahkaha efektiyle dayatılır! Kapitalist eğlence endüstrisini en iyi tanımlayan ve bence en galiz, örneklerden birisi budur. Bakın, modernizm, insan hayatının her veçhesinde olduğu gibi, eğlence dünyasında da sistematik düzenleme demektir. Müziği alın. Do, re, mi... diye giden notalar topluluğunu, gamı, düşünün. Batı müziği, do ile re ya da re ile mi arasındaki seslerin yok sayıldığı sistem üzerine kurulur. Leibniz, “Müzik ruhun, gizli aritmetik alıştırmasıdır.” derken, Bach, müziğini matematikle, matrislerle ördüğü için yüceltilir. Leibniz kim? Gottfried Leibniz, her şeyin sayılardan ibaret olduğunu savunan Pisagor ekolü bir matematik dehası. Hasılı, Avrupa Aydınlanma’sı ve izleyen modernizm, insani duyguları “kolaycı esrime” sayarak küçümseyen, düşünmeden, planlamadan, “organik” eğlenmeyi hor gören bir anlayış daya-

tir. Sanat gibi, eğlence de spontane, içten gelen bir insani uğraş olmaktan çıkmış, hesap kitap işi hâline getirilmiştir. Ha, bu durum değişmiyor mu, Kuantum fiziğiyle değişiyor. Lakin, Aydınlanma'nın halka inmesinin asırlar aldığını düşürseniz, "eğlence"nin özgülleşmesinin de daha epeyce bir süre alacağını teslim edersiniz.

TRTakademi: *Sinema, eğlence endüstrisi ve idiographlar bağlamında Hollywood'un ürettiği karakterler zihin dünyamızın kodlarıyla nasıl oynuyor? Örneğin Superman veya Robocop bize nasıl bir dünya sunuyor? Ya da Tom and Jerry gibi iki masum çizgi karakter zihin kodlarımızla nasıl oynuyor?*

Alev Alatlı: Kodlarla oynamıyor, kod "dayatıyor." Bakın, sinema, TV ya da eğlence sektörünü "endüstri" olarak nitelerken, yapımcıların stüdyo, kamera, ışık gibi mekanik donanımının dışında ve ötesinde, "ürün standardizasyonu"ndan bahsederiz. Otomotiv sektörünü düşünün, tarım sektörünü düşünün. Neden standart bir Sedan beş kişiliktir? Şeftalinin, mesela, neden belirli bir gramajın üstünde büyümesine izin verilmez? Verilmez, çünkü, arz-talep sürecinin bütünü göz önüne alındığında, kâr maksimizasyonu ancak standardizasyonla mümkündür.

Dünyanın gelmiş geçmiş en muhteşem tasarımı, akıllara seza bir otomobil dizaynı da etse, meğer ki dizaynı otomobil fabrikalarının ayarlarını tutsun, eseri üretim planına alınmayacaktır. Neden, çünkü otomobil üretiminden amaç kârdır, sanat değil. Hiçbir rasyonel üretici, üstelik tutup tutmayacağını bilmediği bir tasarım için fabrikasını, pazarlama ağını, reklam kampanyalarını vb., baştan aşağı yeniden düzenlemek gibi radikal bir riske girmeyecektir. Güzel güzel satarken, Sultanahmet köftesinin üstüne Vedat Milor gibi bir gurme de tavsiye etse mayonez sıkmaya kalkmazsınız! Hele, Hollywood, hiç kalkmaz! Yaygın kanaatin aksine, Hollywood sanat için sanat yapmadığı gibi, tutucudur. Risk almaz. Ürün pazarda tutmaya görsün, "aynı" film yıldızını yeniden ve yeniden ve yeniden doğuracak, aynı senaryoyu tekrar tekrar çekecek, *James Bond*, *Godfather* vb. gibi, aynı filmin 1, 2, 3 devamını getirecektir. İdeograph dediğiniz tipler de böyle doğar. Bakın, saç sarartmak için kullanılan kimyasal, peroxide, 19. yüzyılda bulundaydı. İlk sarışın bombalar 1920'li yıllarda ortaya çıktı: Jean Harlow, May West, Veronica Lake, Marilyn Monroe derken, Reese Witherspoon, Nicole Kidman, Madonna, Paris Hilton, Katherine Heigl derken Lady Gaga'ya kadar geldi ve devam ediyor. Ve edecek de! Nedeni, avamın zevklerini daha da sıradanlaştırmak üzere düzenlenen bir komplo değil, star standardizasyonunun bir parçasıdır.

Unutmayın ki, Süpermen aslen bir 2. Dünya Savaşı ürünüdür ve Amerikan halkının zafere inanması sağlamak üzere düşünülmüş bir çizgi film karakterinden evrilmiştir.

yonun sağladığı kârdır. Marilyn Monroe filmleri gişe yapıyorsa, o vefat ettiğinde, peroxide sağ olsun, yerine ikame edebileceğiniz bir başka sarışın yaratırsınız. “Sanat filmleri” olarak bildiğimiz filmler, malum gişe yapmaz, yönetmenlerin egolarını tatmin ederler. *Superman* ve keza *Robocop* da, arap sabunu misali, var olan bir tüketici kitlesini boş bırakmamak gayretidir. Unutmayın ki Süpermen aslen bir 2. Dünya Savaşı ürünüdür ve Amerikan halkının zafere inanmasını sağlamak üzere düşünülmüş bir çizgi film karakterinden evrilmiştir. Her hâlükârda, temsilî sanatların yayılması için kitle kültürüne ters düşmemeleri gereği vardır. *Tom and Jerry* de son tahlilde rekabetin asolduğu kapitalist dünya görüşünü yansıtır. Jerry’ye sadaka veren bir Tom düşünebilir misiniz? Ha, siz ben bu dünya görüşünü benimsemeyebiliriz ama unutmayın deliye kırk gün deli deseniz deli olur. Diyeceğim, mesele nitelik değil, nicelik meselesidir. Çizgi film namına bir tek *Tom and Jerry* varsa, hele de damping söz konusuysa, eninde sonunda pes eder, keyif almaya çalışırsınız.

TRTakademi: *Geniş halk kitleleri spesifik olaylar, olgular üzerinden değil, belirlenmiş düşünce kalıpları üzerinden düşünür. Bu kategorilerin var olması için bir ötekine ihtiyaç duyar. Bu bağlamda toplumların, sistemlerin idiographlar üzerinden bilinçlerini şekillendirmesindeki sorunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Amerika ve Holywood dışında diğer ülkeler de sembolik kahramanlar ve modeller üretmiyor mu? Bizim de idiographlarımız yok mu?*

Alev Alatlı: “Geniş halk kitleleri spesifik olaylar, olgular üzerinden değil, belirlenmiş düşünce kalıpları üzerinden düşünür.” derken kavramlaştırmaktan söz ediyorsanız, katılmıyorum. Tersine, kavramlaştırmak havasın işidir, avam gördüğüne inanır, yargılarını spesifik olaylar temelinde geliştirmeye yatkındır. Edebiyatı düşünün. “Öteki” kavramı, bireyselleşmenin ve dolayısıyla kapitalizmin ürettiği bir kavramdır. Tasvir ve sükûnet edebiyatında, mesellere dayanan edebiyatta, “öteki” ve dolayısıyla günümüz roman ve senaryo yazımının olmazsa olmazı sayılan, “çelişki” ögesi yoktur. “Amerika ve Holywood dışında diğer ülkeler de sembolik kahramanlar ve modeller üretmiyor mu?” derken, tişörtten, damak zevkine kadar jet hızıyla küreselleşen bir dünyada, “kahramanlar”ın da füzyondan nasiplerini almaları kaçınılmazdır. TV ekranlarına bakın, nereden çıktı onca sarışın sunucu diye düşünmez misiniz? İdiographlarımız olduğu söylenemez, hayır. Biz hâlen sinema-yanılma dönemi yaşayan bir toplumuz, ne Türkan Şoray’ı, ne de Kemal Sunal’ı klonlayabildik. Hiçbir değeri ekol yaratabilecek kadar benimsemiş olduğumuz da söylenemez.

TRTakademi: *Sinema ya da secret societylerin sembiyotik ilişkiler yoluyla mesajlar iletildiğini bunun da egemen ilişkilerin toplumlar tarafından içselleştirilmesini, meş-*

ruiyeti sağladığını mı söylüyorsunuz? Ve bunu Hollywood için genelliyorsunuz. Buna muhalif bir damar yok mu? Michale Moore (Fahrenheit 9/11), Darren Aro-nofsky (Requiem For A Dream), Sam Mendes (American Beauty) vb. yönetmenle-rin Amerikan toplumuna ve medya popülizmine yönelik eleştirilerini nereye koyu-yorsunuz?

Alev Alatlı: “Genelleyen” ben değilim, istatistikler. Gönderme yaptığınız Hollywood’u *Kapattığım Gün* isimli kitabımın ekine bakın. Orada sıralanan filmlere bir de “B” varyantlarını ekleyin, hatta Güney Asya tüketimi için çekilen, bizim bölgede gün yüzü görmemiş ve görmeyecek ürünleri katın, bakın bakalım “muhalif” filmlerin toplam imalata oranı kaçtır. Noktadan sonraki sınıfları sayabilseniz bile anlamlan-dırmazsınız. Aradan bir *Fahrenheit 9/11* de kaçacaktır elbet. Hasılı, Amerikan toplumuna ve medya popülizmine yönelik eleştiriler, cirmleri kadar bile yer ya-kamazlar. Amerikan toplumunun bütününe neyle mutmain olduğuna, gezegeni hangi gözlüklerle temaşa ettiklerine bakacaksınız. Gerçek şu ki iyi örgütlenmiş bir oligarşinin kitleleri doğruluğuna ikna edemeyeceği yalan yoktur! Pagan Roma Senatosu’nda konuşan bir senatörün –sanırım, Cato’dur– o günlerde fena hâlde baskılanan Hristiyanlardan bahisle, bu insanların bu kadar ciddiye alınmamaları gerektiğini, çünkü “aklı başında kimsenin İsa’nın Tanrı’nın oğlu olduğuna inanma-yacağını” söylediği anlatılır. Aradan iki bin yıl geçti, Papa, hâlâ “Yanılmaz!” Diye-ceğim, evet, *secret society*’ler bir vakıdır, evet, ABD üst yönetimi “iyi” üniversite-lerde yuvalanmış bu *secret society*’lerin tezgâhından geçer, evet, ABD üst yöneti-mi Hollywood’la iç içe, valiler, belediye başkanları, hatta cumhurbaşkanları üretir. Ve sanmayın ki Amerikan halkı bu düzenin meşruiyetini sorgular! Sorgulamaz, çünkü ABD’ye bir “fırsatlar ülkesi” (*Land of opportunity*) diye bakar. Kas geliştirmekten başka hemen hiçbir marifeti olmayan, Avusturya göçmeni, “Terminator” Arnold Schwarzenegger’in California’ya üstelik iki dönem vali olmuş olmasını fırsat eşitliği telakki eder. Yeterince çalışırsa kendisinin de vali olabileceğine inancı sarsılmadığı sürece Schwarzenegger gücüne gitmeyecektir.

TRTakademi: *Amerika’nın demokrasisini yaymak ve yaşatmak için yeni bölgelere ihtiyaç duyduğunu söylüyorsunuz. Hollywood sinemasının buradaki araçsallığını anlatabilir misiniz?*

Alev Alatlı: Evet, çünkü Amerikan dilinde “demokrasi” demek, “para yapma serbestiyeti” demektir. “Serbest ticaret”e düşkünlükleri de, cezaevleri ve silahlı kuvvetlerin (Irak’ta konuşlananlar gibi) özelleştirilmesi de dâhil olmak üzere, devlet müdahalesinin asgaride tutulması, yani minimum vergi talepleri de, vergileri arttı-racağı için ücretsiz eğitim ve sağlık hizmetlerine karşı çıkmaları da bu fasıldandır. Lakin, almadan vermek Allah’a mahsustur. ABD’nin yaşam standardını koruyabil-mesi için “almayı” sürdürmesi gerekir. Bu da dünyanın geri kalanını kendisine

benzetmesinden geçer. Unutmayın ki uluslararası serbest ticaretin önündeki en büyük engel, vatandaşlarını haksız rekabetten korumaya, hammadde kaynakları-

“Açın televizyonu, bakın, Allah aşkınıza, hayvanlar alemine dair belgeseller de dahil olmak üzere, şiddet ve seks içermeyen dizi var mı?”

na sahip çıkmaya çalışan güçlü devletlerdir. Hâl böyle olunca, güçlü devlet, hatta devlet kavramının tu kaka edilmesi gerekir. Hollywood sinemasının “araçsallığına” gelince, iki temel kanaldan işlediğini söyleyebiliriz. Bunlardan ilki, ülkenin gerçek durumunu başta kendi vatandaşları olmak üzere dünya halklarının gözlerinden uzak tutmak şeklinde gelişir. Uluslararası gelir dağılımı istatistiklerine bakın, 2014 itibarıyla, ABD’nin dünyanın gelir dağılımı en bozuk ülkesi olduğunu göreceksiniz! En üst %5’in toplam millî gelirinin kaçta

kaçına sahip olduğunu görün! Şaka değil, aynı yıl, şirket yöneticilerinin ortalama aylık ücretleri, işçi ücretlerinin tam 263 katıydı! Bu, biri 2 ayda bin dolar alıyorsa, diğeri 526 bin dolar alıyor demektir. Ağızlarını milyon dolarlarla açan Kim Kardashian tipolojilerinden bahsetmiyorum bile! Milyon dolarlarla ifade edilen Hollywood malikaneleri, Amerika için dahi doğal değildir. Peki, siz, hiçbir film gördünüz mü ki Amerikan gerçeğini anlatsın? Evsizleri, işsizleri konu etsin? Bakın, ABD’de 20 milyon Asya kökenli insan yaşar, hangi filmde görürsünüz? Meksika sınırındaki tel örgülerin dramını anlatsın? Hollywood, dış dünya şöyle dursun, Amerikan halkının bizzat kendisini hayal âleminde yaşatır. Arada bir Ferguson olaylarına dokunur elbet. Velakin, ille de namusu mücessem bir “Blue Bloods” polis ailesi vardır ki mum ışığında yemek yer. Hollywood, kendisini ayakta tutan sisteme toz kondurmaz. Toz kondurmadığı gibi başarıyla pazarlar ve bizler ne satarlarsa alırız.

TRTakademi: *Hollywood’un sinema dilini cinsellik, güç, şiddet ve teknoloji üzerine kurduğunu söylüyor ve kendini sürekli tekrarladığını ifade ediyorsunuz. İdiographlar üzerinden de Amerikan halkının düşüncesi kurgulanıyor. Bunu biraz açabilir misiniz? Bütün ülkeler kendi sembolik kahramanlarını üretmiyor mu? Örneğin Türkiye’de Arap denince akla gelen bir tiplere yok mu? Veya tarihsel hafızanın ürettiği bir gâvur tiplemesi yok mu?*

Alev Alatl: Açın televizyonu, bakın, Allah aşkınıza, hayvanlar âlemine dair belgeseller de dâhil olmak üzere, şiddet ve seks içermeyen dizi var mı? Bunu söyleyen kim, biliyor musunuz, Başkan Theodore Roosevelt. Başkan Roosevelt, 1900’lerin başında, *drover* dedikleri aşıklık sığır celeplerinden –aşıklık; çünkü Kızılderili soykırımından sorumludurlar– *kovboy* diye yücelttikleri “yiğit” tipolojiyi yaratan ve Hollywood’un temellerini atan adamdır. Düşünün ki *kovboy* tipolojisi üzerine

nice diğerk başka “yiğit”ler (!) türedi! Yeri gelmişken, Vietnam filmlerinin, Amerikalılara, o savaşı kendilerinin kazandıklarını sandıkları bir illüzyon yarattığını biliyor muydunuz? Araştırmalarla sabittir ki ‘70 sonrası doğumlular Vietnam savaşını Tom Cruise’da cismanileşen kahraman Amerikan pilotlarının kazandığını sanırlar. Ya zavallı Amerikan askerlerinin Irak, Felluce’de çektikleri? Afganistan’ı özgürleştirmek için yaptıkları fedakârlıklar? Bütün ülkeler kendi sembolik kahramanlarını üretmiyorlar mı diye soruyorsunuz, hayır, bütün ülkeler üretmiyorlar. Samurayların bile hokkabaza indirmediği bir sektörde, bundan böyle üretemeyecekler de! Çünkü artık rekabet mümkün değil, ne Japon erkeklerinden John Wayne çıkıyor, ne geşalara peroxide fayda ediyor, ne de damping önlenabiliyor.

Bize gelince, biz, zaten hiç üretmedik. Biz, ne mitoloji bıraktık, ne Ulubatlı Hasan, ne de herhangi bir başka kahraman. Dünyaya bedel bir Türk metaforu da, Tarkan da, Kara Murat da istihza konusudur ama Captain America öyle değil, çünkü Süpermen’in vârisi. Anlamanız gereken şu: Tarihsel olmayan hafıza diye bir şey yoktur, hafıza dediğiniz zaten tarihsel olayların tortularından oluşur. Bir topluluğun episodik hafızası elbette geçmişte yaşananlara ilişkin imgeler taşır. Bu bağlamda, İtalyanların “Mama mia, Türkler geliyor!” çığlıkları, sahici bir korkuyu yansıtmaları bakımından meşrudur. Öte yandan, Hollywood tiplmeleri ne hafızaya, ne de tecrübeye dayanır. Akli düzenlemedir, sanaldır, sonuç odaklıdır. Nitekim, ABD’nin anı biriktirmeye yetecek tarihi de yoktur; ama ne gam, kurgulanır.

Hayır, bizde “Arap” diye, üzerinde milletçe mutabık olduğumuz bir tiplleme de yoktur. Hiçbir Türk filminde spesifik “Arap” karakteri yoktur. Keza, gâvur. “Yabancı Damat” dizisinin ciddi rating yaptığı bir ülkede, basmakalıp bir “gâvur” tiplmesinin olduğu iddiası gerçekçi değildir. Size bir şey söyleyeyim mi, Hollywood’un belki de en büyük başarısı, gözlerimizi kamaştırması, dünya halklarını üzerine ışık tutulmuş tavşan misali pustermasıdır. Rus sineması bile teslim olmuşken, hafazanallah!

TRTakademi: *Türk sinema kültürünü ve ürettiği erkek (Ayhan Işık, Cüneyt Arkın vb.) ve kadın (Türkan Şoray, Hülya Koçyiğit vb.) kahramanları düşündüğümüzde, sinema ya da gösteri dünyamızın all Turkish idiographlar üretme kapasitesini nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Alev Alatlı: Az önce de belirttiğim gibi, “idiograph “dan bahsedebilmek için, saydığınız isimlerin “klon”larının olması, yeniden yeniden doğurulmaları, var edilmeleri gerekir. Oysa, Türkan Şoray’ın kızı bile aynı ekolden değildir. Ayhan Işık’ın vârisi var mı? Ya da Cüneyt Arkın’ın? Saydığınız isimler bu bağlamda “eşsiz”dirler. Görsel bir ekolden dahi söz edilemez! Bakın, bugünden yarına anadilini dahi muhafaza edemeyen, ultra dinamik bir toplumuz. Estetik değerlerimiz bile oturmuşken, idiograph üretmekten bahsetmek gerçekçi olmaz.

